

Willy Fleis

Medyczne Centrum Audiofonologii, Bruksela (Belgia)

Edukacyjna metoda werbo-tonalna dla osób z uszkodzonym narządem słuchu

The verbo-tonal method of education for children with a hearing handicap

Słowa kluczowe: metoda werbo-tonalna, dzieci z uszkodzonym narządem słuchu.

Key words: the verbo-tonal method, hearing impaired children.

Streszczenie

Artykuł zawiera prezentację metody werbo-tonalnej – jej założenia teoretyczne i praktyczne. W części teoretycznej przedstawiono następujące aspekty: strukturalną analizę języka, optymalny obszar słyszenia dźwięków, zagadnienie ciała jako odbiorcy i nadawcy, organizację mięśniową, charakterystykę ruchów produkujących mowę.

W części praktycznej ukazano stosowanie metody werbo-tonalnej: wykorzystanie audiometru werbo-tonalnego, aparatów SUVAG, wibratorów i podłogi wibracyjnej.

Summary

The verbo-tonal method presents a consistent and original, pedagogical and therapeutic practice. Its theoretical bases rest on the structural analysis of language, the language structure, the optimal hearing field for speech sounds, the body as transmitter – receiver, the muscular organization of speech production, the features of phonatory movements.

The verbo-tonal equipment consists of the verbo-tonal audiometer, the so-called SUVAG, the vibrator and the vibrating floor. The practical experience of this method tends to emphasize the movements and rhythms (bodily and musical) in speech acquisition.

Przedstawienie jakiejś metody edukacyjnej przez autora, który jej broni i ją poleca, zakłada automatycznie ocenę jej wartości z jego strony. Musi on być tego świadomy i w swoich wypowiedziach dążyć do jak najlepszej obiektywności. Co więcej, jeśli, tak jak w przypadku tego artykułu, autor jest tylko użytkownikiem metody, musi on ją umieścić w hierarchii wyborów. Wybory te dokonują się na trzech – bardzo różnych – poziomach:

1) przez twórców lub promotorów metody, którzy kierowani różnymi pobudkami naukowymi i innymi, opracowują model przeznaczony do użytku przez dużą liczbę terapeutów i nauczycieli;

2) przez ekipy pedagogiczne i/lub terapeutyczne, które wybierają metodę mogącą przynieść im odpowiednie rezultaty poprzez optymalne działania ze strony osób poddanych procesowi oddziaływań rehabilitacyjnych lub terapeutycznych. Zauważmy, że na tym poziomie praktyka jest słabo rozwinięta. Istnieje bowiem niewiele obiektywnych środków pozwalających ocenić najlepsze metody podejścia do ogólnego problemu, jakim jest wychowanie dzieci z uszkodzonym narządem słuchu, jak je realizować, a przede wszystkim jak oceniać jego rezultaty w stosunku do normy, co przesądza o wybranej opcji metodycznej. Wybór, w większości przypadków, jest określony praktyką, danymi z literatury, badaniami, doświadczeniem, spotkaniami z pacjentem, intuicją oraz wykształceniem osób decydujących;

3) przez rodziców dzieci z uszkodzonym słuchem, ponieważ w tym, co dotyczy naszej problematyki, wybór, świadomy bądź nie, metody edukacji nie należy do uczącego się dziecka – to jego rodzice prędzej czy później wybiorą proponowany model.

Widzimy zatem, w jakim stopniu ekipy ponoszą odpowiedzialność za dokonane wybory: określają one jedyny możliwy wybór dla rodziców. Na szczęście istnieje różnorodność. Nie jest utopią sądzić, że każda instytucja, przedstawiając swoją pomoc, proponuje także inne możliwości edukacji, nawet najbardziej różniące się od siebie.

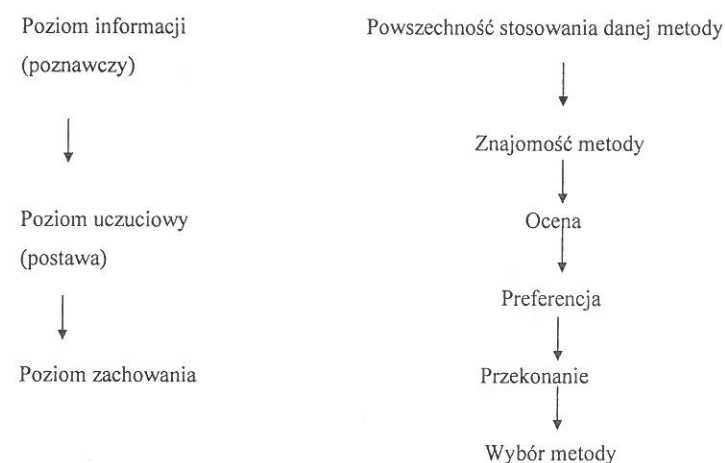
Patrząc z tej perspektywy, wybór dokonywany przez rodziców mógłby wynikać z oczywistej logiki według schematu przedstawionego na ryc. 1.

Poziom poznawczy, który w założeniu powinien kierować zarówno wyborem początkowym, jak i późniejszymi etapami, jest często zastępowany przez poziom bardziej związany z działaniem, zachowaniem, potrzebą podejmowania decyzji. Podsumowując – postępowanie sprowadza się do:

ZACHOWANIA → WIEDZY

Wytlumaczenie tego odwróconego postępowania jest proste: wybór metody stwarza niekiedy sytuację niezręczną, ponieważ inne metody, które można by wybrać, również mają zalety, interesujące możliwości i trzeba się przekonać *a posteriori*, że nasz wybór jest najlepszy.

Festinger [1957] nazywa to „dysonansem poznawczym”. Ten sposób działania jest dość klasyczny, jeśli chodzi o wybór pomiędzy fałszywymi teoriami w momen-

Ryc. 1. Wybór metody

tach, gdy poziom zaangażowania uczuciowego jest tak nagły, że wymaga szybkiej decyzji z pominięciem – przynajmniej w pierwszej chwili – informacji całościowej, która nie mogłaby być obiektywnie oceniona. Nie należy dopatrywać się w tym spostrzeżeniu żadnej negatywnej uwagi, chodzi wyłącznie o pewną rzeczywistość, która wyjaśnia liczne wybory i ich modyfikacje w sytuacji, gdy początkowy poziom informacji był zbyt niski lub niezbyt jasny.

Od momentu pojawienia się metody werbo-tonalnej w latach sześćdziesiątych XX w. odniosła ona prawdziwy sukces zarówno w instytucjach już istniejących, jak i w strukturach nowych, które się rozwinęły. Chwila była sprzyjająca, potrzeby ogromne, a metoda werbo-tonalna dawała możliwość praktyki pedagogicznej i terapeutycznej spójnej i oryginalnej:

- specyficznej audiometrii (audiometrii werbo-tonalnej) oraz stosowaniu urządzeń protetycznych (Mini – Suvag...);
- pracy nad postępami językowymi w klasie, stwarzając możliwości do indywidualnej reedukacji;
- stosowania aparatury stacjonarnej dla wykorzystywania indywidualnego, ale specyficznego (Suvag I, II, podłoga wibracyjna, wibratory...);
- rozwijania rytmu (fonetycznego, ciała i muzycznego).

Chodzi naprawdę o metodę będącą wynikiem posunięć przemyślanych, opartych na spójnych zasadach oraz hipotezach językowych, psychologicznych i pedagogicznych, odpowiadających określonej roli, jakim jest opanowanie mowy przez dziecko z uszkodzeniem słuchu. Co więcej, cele, zasady, sposób postępowania oraz techniki okazały się z sobą zgodne.

Kontekst: na początku lat pięćdziesiątych kursy języków obcych charakteryzowało podejście książkowe, oparte na języku pisanym. Aktualizacja poglądów

de Saussure'a, wpływ nowych lingwistów (Benveniste, Sapir...), pojawienie się magnetofonu, nowych mediów... nadają MOWIE nowe znaczenie.

Analiza Francuskiego Podstawowego (Français Fondamental) dokonana przez Gougenheima (1964) otwiera się na nową metodologię uczenia się języków obcych: metodę audiowizualną, strukturalno-globalną, opracowaną przez językoznawcę Petara Guberinę.

Petar Guberina nie zadowolili się tym odkryciem i jego zastosowaniami: zastanawia się nad zjawiskami funkcjonowania ucha „normalnego”, które w trakcie uczenia się języka obcego nie może oddać tego, co słyszy. Stąd tylko jeden krok, aby zwrócić zainteresowanie w kierunku ucha patologicznego, a w konsekwencji – głuchoty i dostosowania metody do potrzeb i możliwości dziecka niesłyszącego.

I. SYSTEM WERBO-TONALNY: PODSTAWY TEORETYCZNE

System stanowi pewną całość ujmowaną metodycznie i w sposób zorganizowany, która wykorzystuje rozmaite środki techniczne lub ludzkie, aby móc wykonać pewien rodzaj funkcji i ułatwić osiągnięcie celów zdefiniowanych w sposób operacyjny [Galison, Coste 1976].

System werbo-tonalny posługuje się pewną ogólną metodologią, która w badaniach wykorzystuje produkcję i ekspresję słów. Ogólnie biorąc, system werbo-tonalny odnosi się do praktyki w zakresie korekcji fonetycznej dotyczącej obcego języka, praktyki, która przyznaje miejsce uprzywilejowane funkcji słyszenia, sprzyjające globalnemu charakterowi percepcji, bez odwoływania się do szczegółów w wyjaśnieniach dotyczących narządów artykulacyjnych.

Określenie „metoda werbo-tonalna” jest używane wtedy, gdy system werbo-tonalny jest stosowany w odniesieniu do głuchoty.

1. Analiza strukturalna języka

Już sama czynność porozumiewania się określa język. Ma ona podejście wielowymiarowe i dąży do połączenia osiągnięć różnych nauk szczegółowo zajmujących się językiem.

Podejście pedagogiczne będzie musiało brać pod uwagę wszystko, co składa się na akt mowy; podejście reedukacyjne nie zwraca się w rzeczywistości do systemów lingwistycznych, poznawczych, słuchowych lub innych, lecz do poszczególnych osób, które chcemy nauczyć mówić. Zrozumieć mowę znaczy więc studiować jej organizację w porozumiewaniu się i opisać struktury jej funkcjonowania.

Rozumienie STRUKTURALNE języka ustanawia związek pomiędzy ekspresją (wyrażeniem) a percepcją, który stanowi strukturę. Określenie „struktura” jest rozumiane w sensie pewnej całości zorganizowanej w system, który jako system ma swoje własne prawa.

Zasady strukturalne działają na poziomie funkcjonowania mowy, tzn. w trakcie jej konkretnej realizacji w każdym akcie porozumiewania się. Tym, co określa strukturę porozumiewania się, jest to, że jest ona strukturą SENSU, gdyż porozumiewać się znaczy przekazywać pewne znaczenie przy użyciu dźwięku. Według Petara Guberiny strukturalnymi składowymi porozumiewania się są:

- język, podstawa, na której organizuje się przekazywanie i odbiór informacji, składająca się z systemów: fonologicznego, morfologicznego i składniowego;
- wartości mowy: intonacja, rytm, przerwy, czas, ruchy, które mają za główne zadanie nadanie wypowiedzi znaczenia uczuciowego;
- kontekst, gdyż każde porozumiewanie odbywa się w określonym kontekście.

2. Struktura mowy a zasada optymalności

Elementy układają się w taki sposób, aby porozumiewanie się było możliwie jak najbardziej skuteczne, łącząc w sposób optymalny czytelność i bogactwo informacji oraz szybkość przekazu.

W tym celu w języku występują dwie procedury całkowicie uzupełniające się:

– AKUMULACJA (gromadzenie), która jest przekazywaniem informacji możliwie najbogatszej, wychodząc od ograniczonej liczby elementów; na tę akumulację pozwalają pewne elementy języka (elementy suprasegmentalne).

– ELIMINACJA, która sprawia, że nie jest konieczne zwracanie uwagi na wszystkie elementy, aby zrozumieć przekaz. Jej różne sposoby postępowania opierają się na bogactwie składni i semantyki oraz na kontekście. Integracja sensu dzieje się więc w sposób globalny (całościowy), a porozumiewanie się jest budowaniem optymalnej struktury przekazu informacji. Taka koncepcja mowy określa strukturalny system optymalnego funkcjonowania, który powinien być odtwarzany w praktyce.

3. Optymalny obszar słyszenia dźwięków mowy

Strukturalne badanie dźwięków mowy pozwala na analizę organizacji różnych elementów, które składają się na dźwięki takie, jakie są odbierane, ponieważ percepcja jest również zorganizowana w sposób strukturalny. Nie ma żadnej wątpliwości, że łańcuch komunikowania się zawiera cztery komponenty: emisję, przekazanie, odbiór i percepcję (oraz – (re)produkcję) i te ogniwa są połączone z sobą. Emisja – (re)produkcja określa percepcję i *vice versa*. W łańcuchu komunikacji nie ma więc żadnej przeszkody pomiędzy stroną fizyczną emisji a stroną strukturalną percepcji (lub słyszenia) mowy. System werbo-tonalny opiera się na badaniu percepcji mowy przez mózg i nie odrzuca ani nie włącza czynników psychologicznych, które pośrednio lub bezpośrednio działają na rozumienie mowy. Dlatego system werbo-tonalny posłużył się jako bodźcami logatomami (syłabami pozbawionymi sensu), aby wyeliminować czynniki psychologiczne.

System werbo-tonalny, kładący głównie nacisk na percepcję, wskazuje na to, że:

- 1) czas jest czynnikiem strukturalnym;
- 2) niskie pasma częstotliwości wystarczą dla zrozumienia mowy, pod pewnymi warunkami (tych optymalnych pasm nie należy mylić z formantami [Renard 1976; Fleis 1984; 1987]);
- 3) istnieje związek pomiędzy natężeniem a pasmami częstotliwości nieciągłych;
- 4) całe ciało reaguje czasami jak odbiorca, czasami jak nadawca;
- 5) napięcie jest efektem pracy mięśni przywodzących i odwodzących;
- 6) pauza jest aktywnością sama w sobie.

W konsekwencji parametry te są szczególnie ważne i stwarzają możliwości wzajemnego kombinowania oraz integrowania. Osobno lub równolegle, będą one używane w trakcie stosowania metody werbo-tonalnej, czy to w audiometrii, logopedii indywidualnej, w klasie, podczas rytmów...

4. Ciało: odbiorca i nadawca

Badania werbo-tonalne wykazały, że całe ciało jest zaangażowane w percepcję dźwięków mowy, szczególnie w przypadkach poważnego lub głębokiego ubytku słuchu. Ciało spełnia rolę nadawcy i odbiorcy. Aparatura werbo-tonalna będzie więc brać pod uwagę ten stan, aby móc oddawać bardzo niskie częstotliwości (poniżej 20 Hz), częstotliwości ludzkiego ciała. Guberina sądzi, że odbiór ciałem autentycznie pozwala na percepcję słuchową (percepcję wibracji dźwiękowych), a nie tylko percepcję wibracji rytmicznych.

Zjawiska biorące udział w odbiorze i nadawaniu ciałem nie są jeszcze do końca wyjaśnione, ale jakiegokolwiek są natury, doświadczenie wykazuje, że:

- mowa może być odbierana i rozumiana, gdy jest przekazywana za pomocą wibratorów umieszczonych na ciele;
- ten sposób percepcji jest jedynym możliwym u pewnej liczby osób z głębokim ubytkiem słuchu, u których umiejscowienie wibratora za uchem nie daje żadnych efektów z powodu uszkodzenia ucha wewnętrznego.

Rola ciała nie ogranicza się do percepcji dźwięków mowy. Bierze ono również udział w ekspresji językowej poprzez swoją postawę i ruch. Ruch jest w rzeczywistości elementem strukturalnym: gesty, mimika, zachowania... są znaczące dla odbiorcy. Ruch nadaje znaczenie emocjonalne i jest związany z linią melodyczną mowy. Ruch towarzyszy rytmowi zdania i stanowi jego podkreślenie: zaznacza pauzy, podkreśla takt (rytm), kładzie nacisk na akcenty. Zachowania i ruch odnoszą się do rzeczywistości, w której odbywa się rozmowa.

5. Organizacja mięśniowa i wytwarzanie mowy

Organizacja napięcia mięśni może ułatwiać lub utrudniać wydawanie dźwięków. Obserwacja emisji głosu u osób z uszkodzeniem słuchu ujawnia u niektórych z nich wzmożone napięcie mięśni narządu artykulacyjnego przy każdej próbie wydania dźwięku. Towarzyszy temu nieprawidłowe oddychanie; u innych można zaś zaobserwować tak duże rozluźnienie, że napięcie konieczne do artykulacji nie jest wystarczające. U wszystkich także występuje nieobecność ruchów akcentowanych i nie akcentowanych mowy oraz występuje brak opozycji pomiędzy napięciem a rozluźnieniem: ta zła regulacja napięcia aparatu artykulacyjnego z konieczności utrudnia prawidłową emisję.

6. Charakterystyka ruchów produkujących mowę

Według Petara Guberiny klasyczna fonetyka (fonetyka artykulacyjna) zajmowała się wyłącznie pozycją narządów artykulacyjnych, a nie ich ruchami. Nie analizowała ona cech właściwych ruchom, aby połączyć je ze specyficznymi cechami dźwięków, które ruchy te produkują w łańcuchu mówionym.

To, co nadaje dźwiękowi jego właściwości i cechy charakterystyczne jemu właściwe, to zarówno ruch, który ten dźwięk wytwarza, jak i pozycja, do której ów ruch doprowadza. Napięcie ruchów artykulacyjnych produkujących mowę jest więc elementem zasadniczym i Gosponetic [1962] podkreśla, że jest to gra napięcia mięśniowego przy ruchach artykulacyjnych, jego stopień (napięcie mniej lub bardziej silne), jego organizacja w przestrzeni (miejsce największego napięcia musi odpowiadać miejscu artykulacji) i jego rozwój w czasie (następstwo napięcia i rozluźnienia), która kieruje zużyciem powietrza w narządzie artykulacyjnym.

Rola napięcia mięśniowego w produkowaniu mowy nie ogranicza się do narządów artykulacyjnych, ale przeprowadza również organizację napięcia w całym ciele. Każda sylaba ma mieć swoje punkty maksymalnej koncentracji, artykulacja zaś byłaby strukturą produkowaną przez koncentrację wielu mięśni usytuowanych w różnych częściach ciała. Z tej perspektywy makromotoryka naszego ciała wpływa na mikromotorykę naszych narządów artykulacyjnych.

Petar Guberina przestudiował optymalne ruchy umożliwiające odtwarzanie różnych dźwięków, ruchy, w których napięcie ciała jest organizowane w określony sposób. Opis optymalnych ruchów odpowiadających różnym dźwiękom języka opiera się na analizie fonetyczno-ruchowej dźwięków oraz poszukiwaniu ruchów globalnych mających takie same wartości jak ruchy artykulacyjne. Na przykład optymalny ruch dla wyprodukowania „ka” jest szybkim i gwałtownym ruchem ramion do tyłu z jednoczesnym wypchnięciem mostka do przodu.

7. Synteza

W następstwie tych odkryć sformułowano hipotezy i przeprowadzono doświadczenia związane z optymalną percepcją mowy. Każdy parametr został przeanalizowany w wielu wariantach, przy jednoczesnym kontrolowaniu innych. Wnioski z tych eksperymentów zostały zastosowane w dziedzinie patologii słuchu i funkcjonalnej readaptacji słyszenia i mowy.

II. STOSOWANIE METODY WERBO-TONALNEJ

1. Aparatura werbo-tonalna

Aby stosować metodę werbo-tonalną, konieczna jest specjalna aparatura. Wychodząc, jak to było podkreślone, od percepcji jako głównego ogniwa porozumiewania się, zaszła konieczność skonstruowania materiału mogącego przetransmitować mowę w optymalnych warunkach. Te aparaty elektroniczne mają pozwolić na wyeliminowanie różnych stref częstotliwości i przekazywać dźwięki bardzo niskie (rola ciała).

A. Audiometr werbo-tonalny

Jest to aparat, który pomaga w słyszeniu częstotliwości dźwięków mowy. Składa się z dwóch części: źródła dźwięku i aparatu mierzącego. Źródłem dźwięku jest aparat rejestrujący, odtwarzający logatomy filtrowane według pasm częstotliwości. Otrzymane logatomy praktycznie pokrywają całość spektrum częstotliwości głosu ludzkiego. Audiogram werbo-tonalny osoby z uszkodzonym słuchem wskazuje różnice między jej słuchem patologicznym a słuchem normalnym, do którego się odwołujemy, w bezpośrednim stosunku do częstotliwości dźwięków mowy, a nie w zależności od czystych dźwięków.

B. SUVAG Systeme Universal Verbo-tonal Auditif Guberina – System Uniwersalny Verbo-tonalny Słuchowy Guberiny

Aby wykształcić słyszenie u dzieci z uszkodzeniem słuchu, Guberina opracował aparaty, które wykorzystują dane systemu werbo-tonalnego: SUVAG-I. Są one skonstruowane tak, aby uwzględniać uszkodzenie, tzn. charakterystyki słuchowe uszkodzonego ucha. Aparaty te mają trzy specyficzne cechy:

1) mogą różnicować wybrane składowe strukturalne dźwięków: częstotliwość, natężenie i pozwalają w ten sposób na optymalne wykorzystanie resztek słuchowych;

2) pozwalają na transmisję częstotliwości bardzo niskich (poniżej 10 Hz), które są najlepiej zachowane u osób z poważnym i głębokim uszkodzeniem słuchu; częstotliwości te najlepiej przekazują rytm i intonację;

3) poprzez system filtrów eliminują one częstotliwości, które nie są już do wykorzystania przez dziecko (lub dorosłego).

a) SUVAG-I

Ten aparat jest używany przede wszystkim dla reedukacji osób z poważnym i głębokim ubytkiem słuchu. Wzmacnia on i przekazuje najniższe częstotliwości mowy. Odbiór przekazu wysyłanego przez mikrofon jest zapewniony przez wibrator (drogą dotykową) i/lub słuchawki (drogą powietrzną). Pomiędzy dwiema częściami wzmacniającymi jest zamontowany system filtrów przepuszczających dźwięki niskie. Wybór odpowiedniego filtrowania dokonuje się w zależności od krzywej audiometrycznej danej osoby i w zależności od odpowiedzi, jakich udziela ona w trakcie prób. Poszukuje się optymalnego filtrowania w zależności od jakości głosu, rytmu, percepcji mowy oraz komfortu słuchowego doświadczanego przez pacjenta. Aparat ten jest używany w klasach szkolnych (praca grupowa) albo w logopedii – terapii indywidualnej.

b) SUVAG-II

Chodzi tu o złożony aparat, którego krzywa odpowiedzi może być modyfikowana. Jest on używany głównie w reedukacji indywidualnej osób ze średnim i poważnym ubytkiem słuchu. Poza elementami stanowiącymi SUVAG-I, SUVAG-II zawiera serię filtrów przepuszczających dźwięki wysokie, dźwięki niskie i pasma częstotliwości. Właściwa kombinacja tych różnych filtrów pozwala na dostosowanie wzmocnienia dla każdego przypadku. Zauważmy, że doskonała znajomość urządzenia oraz jego doskonała obsługa są nieodzowne, aby móc wykorzystać jego liczne możliwości techniczne i reedukacyjne.

c) Wibrator

Wzmacniając i przekazując w sposób selektywny niskie częstotliwości, jest stosowany pojedynczo z protezami (indywidualnymi aparatami słuchowymi) lub słuchawkami. Sprzyja percepcji rytmów (muzycznego i ciała) oraz elementów suprasegmentalnych.

d) Podłoga wibrująca

To zespół wibratorów umocowanych według pewnych reguł pod podłogą, co pozwala ciału na bardziej globalną percepcję – poprzez ciało – elementów suprasegmentalnych, rytmów i bodźców fonetycznych (praca z niemowlętami).

2. Praktyka

A. Zasady podstawowe

Naukę mowy u dziecka z uszkodzonym słuchem prowadzi się według zasad:

1. ZASADA AKUSTYCZNA (słuchanie), która pozwala mowie na maksymalne rozwinięcie, pomagając dziecku w dostosowaniu się do jego środowiska

i równocześnie dając dziecku możliwość kontrolowania swojej własnej produkcji słownej. Musi ono być wyposażone w słuchawki i wibrator połączone z SUVAG-I, jeśli zajęcia odbywają się w grupie. Prowadzący podaje przekaz przez mikrofon, który wspomaga krzywe intonacyjne. Inny mikrofon jest używany przez dziecko, aby zapewnić kontrolę jego własnej produkcji.

2. ZASADA FONETYCZNA (postępy): możliwości każdego dziecka muszą być absolutnie brane pod uwagę, ażeby móc zindywidualizować proponowaną pracę, nawet w grupie, poprzez zróżnicowany postępowanie fonetyczny.

3. ZASADA JĘZYKOWA: najmniejszą jednostką mowy ludzkiej jest zdanie, ponieważ zawiera znaczenie i może się składać z jednego izolowanego dźwięku, z sylaby lub pojedynczego słowa.

Trzy pierwsze zasady zlewają się w czwartą, która nakazuje, aby proponowany materiał był pobierany z życia i otoczenia najbliższego temu, z którego dziecko pochodzi. Terapeuta będzie więc stale próbował tworzyć swój materiał na podstawie:

- odpowiednich elementów akustycznych (struktura dźwięków, rytmu w zależności od minimalnych komponentów akustycznych)
- łatwości fonetycznej,
- jego znaczenia,
- ... a całość ma być wkomponowana w sytuację dziecka znaną.

Na ogół zaczynamy pracę od wibratorów, które pozwalają na wywołanie uwrażliwienia rytmicznego. Kiedy tylko jest to możliwe, łączy się słuchawki z wibratorem; przede wszystkim wykorzystujemy resztki słuchowe, tak aby stały się możliwe do wykorzystania przez dziecko. Następnie próbujemy rozszerzyć pole słyszenia ucha, aby zbliżyć je maksymalnie do normalnego pola słyszenia wokalnego (praca na SUVAG-II).

Doświadczenie pokazuje, że jeśli praca w zakresie percepcji słuchowej niczego nie zmienia w audiogramie tonalnym, audiogramy werbo-tonalny i słowny zmieniają się – dzieci z uszkodzonym słuchem mogą lepiej odróżniać dźwięki mowy. Nauka słyszenia prowadzi więc do lepszej zdolności odróżniania i rozszerza początkowe „pole optymalne”.

Metoda werbo-tonalna nie oddziela słyszenia i artykulacji, percepcji i produkcji dźwięków, gdyż w akcji mowy jedne są funkcją drugich. Aby dobrze produkować, trzeba dobrze odbierać i odwrotnie: efekty *Feed-back* (sprzężenia zwrotnego) ustalają się w kręgu „słyszenie – fonacja – artykulacja” i tworzą jedną strukturę.

Opierając się na rozwoju dziecka słyszącego, które będąc wrażliwe na ruchy artykulacyjne odbierane kinestetycznie, produkuje dźwięki i różnicuje ruchy artykulacyjne, aby produkować i różnicować odbierane dźwięki – przy współdziałaniu otoczenia, które wzmacnia tę działalność i stwarza sytuacje do dialogów – Guberina zauważa, że osoby z uszkodzonym słuchem stają się nieme w sposób progresywny: pierwsze wydawane dźwięki są obecne, ale nie będąc

odbierane, powoli zanikają, lecz mogą stać się przedmiotem uczuciowego zaangażowania dzięki odbiorowi odpowiedzi z otoczenia. Dlatego metoda werbo-tonalna próbuje rozwijać artykulację i słyszenie wykorzystując jedno poprzez drugie. Próbuje się od pierwszego etapu stworzyć „reakcje kołowe”, podczas których powstaje związek między percepcją a ruchem, między słyszeniem a artykulacją. Terapeuta będzie więc od samego początku próbował uwrażliwić dziecko na mowę i jego własną produkcję słowną oraz doprowadzić do tego, aby stosowało je w związku z czynnością, która je wywołuje.

Ta własna produkcja dziecka jest motorem jego postępów. Wychodząc od swojej spontanicznej produkcji, od produkcji innych osób i drgań, które odbiera za pośrednictwem wibratora, dziecko jest nakłanianie do naśladowania siebie i innych. Najważniejszym etapem jest uzyskanie pierwszego dźwięku wydanego świadomie i dobrowolnie: ta produkcja jest oznaką prawdziwego wejścia w mowę.

Oddziaływanie wychowawcze musi rozpocząć się możliwie jak najwcześniej. Wiek, w którym zaczniemy interweniować, ma wpływ na wybór sposobu postępowania. Głównym problemem będzie zainteresowanie dzieci wibratorem oraz ustalenie związku między tym, co dzieje się z jednej strony na poziomie wibratora, z drugiej – na poziomie działalności terapeuty, nie zapominając jednocześnie o własnej działalności dziecka.

B. Ruch i rytm w nabywaniu mowy

Ruch jest pośrednikiem, który pozwala na zauważenie fonetyczno-ruchowych wartości dźwięków mowy. Rytm i intonacja prowadzą do dobrej wymowy i mowy harmonijnej i modulowanej. Takie zastosowanie ruchu w metodzie werbo-tonalnej nie jest więc tylko czysto instrumentalne: nie odrywa się on od nabywania funkcji znaczeniowej mowy. Z tej perspektywy rytmy biorą udział w kształceniu psychomotorycznym, gdyż ciało jest równocześnie mową i instrumentem mowy.

Rytmy mogą pozwolić na odebranie, a następnie odtworzenie dźwięków mowy, ich rytmu, intonacji poprzez uruchomienie struktur, które różnicujemy:

- w zależności od powtarzania się sekwencji: napięcie – rozluźnienie, gdyż mowa charakteryzuje się przeplataniem się napięć i rozluźnień;
- biorąc pod uwagę brak regularnych powtórzeń tych samych struktur czasowych, gdyż każda jednostka rytmiczna ma swój własny czas związany z intonacją.

1. Rytm ciała. Tym, czego poszukuje rytm ciała, jest działanie na poziomie odbierania ciałem. Nie chodzi o uświadomienie dziecku sposobu powstawania ruchów artykulacyjnych, ale o uzyskanie dzięki ruchom całego ciała pewnego rodzaju nasycenia ruchowego, które będzie podstawą do produkowania oczekiwanych ruchów artykulacyjnych.

Wykorzystywane ruchy nie są dowolne: muszą respektować charakterystykę ruchów narządów artykulacyjnych. Są one „makroruchami” odpowiadającymi

„mikroruchom” artykulacji. Są to ruchy optymalne do produkowania każdego dźwięku. Na przykład dźwięk [pa] jest fonemem napiętym i krótkim: siła ruchu ciała będzie więc duża, a czas wykonania ruchu krótki.

Ruchy stosowane w rytmie ciała różnicują się w zależności od trzech celów:

- produkcji dźwięków,
- poprawy dźwięków,
- produkcji wyrazów i zdań.

2. Rytm muzyczny. Rytm i intonacja są niezbędne do emisji słowa harmonijnego i czytelnego. To są elementy, które powinno sobie przyswoić dziecko z uszkodzonym słuchem. Stymulacje muzyczne są oparte na zastosowaniu muzycznych procedur rytmicznych, głównie „wyliczanek”, zapożyczonych z zabaw dziecięcych. Podstawowe „wyliczanki” prowadzą dziecko do wyłapania rytmów, do ich odtwarzania i w ten sposób do organizowania własnej mowy według różnych możliwych w języku struktur. Wykorzystują one najpierw sylaby proste, służące jako oś, wokół której będzie się organizował rytm (liczba elementów będzie rosła).

Podstawowym założeniem jest podanie maksymalnej liczby elementów iloczynowych za pomocą minimalnej liczby elementów artykulacyjnych i lingwistycznych.

Bodźce muzyczne zostały opracowane przez Zorę Drezancic. Wychodząc od hipotezy, że każde dziecko ma możliwość bycia wrażliwym na rytm, i bazując na teorii Guberiny, według której mowa jest rytmem i ruchem, opracowała ona postępująco zróżnicowane struktury rytmiczne, przechodząc od prostego rytmu do struktur bardzo skomplikowanych.

Do nauki rytmów muzycznych Drezancic proponuje różne procedury pedagogiczne lub „kanały”, przeznaczone do stymulowania nauki mowy. Kanały różnią się między sobą celem, miejscem, jakie zajmują w postępie nauki, oraz środkami, które wykorzystują.

3. Synteza. W odniesieniu do dzieci z uszkodzonym słuchem metoda werbo-tonalna sugeruje wiele procedur, a w szczególności:

- a) stymulację poprzez rytm ciała (indywidualnie i grupowo),
- b) stymulacje muzyczne (indywidualnie i grupowo),
- c) stymulacje psychoruchowe (indywidualnie i ruchowo),
- d) pracę w grupie (m.in. praca w klasie),
- e) pracę indywidualną (m.in. logopedia),
- f) terapię wychowawczą.

III. METODA WERBO-TONALNA W 1987 ROKU

Jej podstawy teoretyczne nie zmieniły się, ale zostały poparte coraz bogatszą praktyką, coraz bardziej zróżnicowaną geograficznie, ponieważ jest już stosowana na pięciu kontynentach. Każda instytucja, każdy kraj zrozumiał konieczność doskonalenia w praktyce, biorąc pod uwagę własne warunki społeczne, pedagogiczne, kulturowe, strukturalne, finansowe itd.

Dla niektórych będzie to modyfikacja bardziej w kierunku pracy z noworodkami, dla innych – dodanie jako techniki pomocniczej dla rozwijania zdolności czytania z ust, dla jeszcze innych – rozszerzenie zakresu stosowania metody na inne zaburzenia mowy... W każdym jednak przypadku wszyscy są świadomi, że:

- metoda werbo-tonalna opiera się na pewnych podstawach teoretycznych,
- dostarcza środka mogącego zwiększyć efektywność kształcenia słuchu, a którym jest audiometria werbo-tonalna,
- sprzyja uczeniu się języka mówionego, wychodząc od słyszenia,
- jej głównym celem jest opanowanie mowy i że traktuje ona komunikowanie się w sposób strukturalno-globalny, łącząc poszczególne funkcje obu półkul mózgowych, zostawiając na boku pedagogiczną polemikę, która błędnie przeciwstawia analizę i syntezę.

Bibliografia

- Boulogne J. [1967]. Rééducation de la perception des sons du langage au moyen d'auxiliaires techniques: les Suvag. W: Manuel de Psychologie. Paris.
- Drezancic Z. [1978]. Le rythme musical et son aide pour un langage intelligible. „Rééducation orthophonique” 17, 103.
- Dubreuil H. [1956]. Contribution a l'étude de la méthode d'audiométrie verbo-tonale. Paris: R. Foulon.
- Festinger L. [1957]. A theory of cognitive dissonance. Evanston: Row Peterson.
- Fleis W. [1984]. Phonétique descriptive et expérimentale. Louvain-la-Neuve: Cabay.
- Fleis W. [1987]. Eléments de phonétique descriptive. Bruxelles: De Boeck.
- Galisson R., Coste D. [1976]. Dictionnaire de didactique des langues. Paris: Hachette.
- Giorgi V. [1984]. La méthode verbo-tonale de P. Guberina. Travail de Tutorat, Faculté de Médecine et de Psychologie, Université de Louvain.
- Gladic A., Ileiff J. [1971]. Application de la méthode verbo-tonale pour la rééducation des handicapés de l'ouïe. „Revue de phonétique appliquée” 18.
- Gosponetic Y., Guberina P. [1962]. Audition et articulation. Conférence de Padoue.
- Guberina P. [1963]. L'audiométrie verbo-tonale et son application dans la rééducation des sourds. Conférence faite au Congrès pour la rééducation des sourds Washington.

- Guberina P. [1970]. Rythme phonétique. „Revue de phonétique appliquée” 16, 3-13
- Guberina P. [1972]. Restriced bands of frequencies in auditory rehabilitation of deaf. Zagreb: Institute of Phonetics.
- Pintar V., Brozovic E., Borislav A. [1966]. Stimulations rythmiques par le mouvement. Zagreb. Document dactylographie.
- Renard R. [1976]. Une problématique de l'apprentissage de la parole. Paris: Didier.

Tłumaczenie:

Marzanna Degórska-Karpińska, Tadeusz Gałkowski